

El llarg camí contra la impunitat

Els crims contra la humanitat continuen impunes a molts estats del món.

El cas Pinochet i la iniciativa de Rigoberta Menchú contra els militars guatemalencs, però, demostren que el camí cap a una justícia universal s'ha iniciat i que el cercle que envolta els genocides s'estreny. Lentament, però s'estreny.

La detenció del general Augusto Pinochet el passat mes d'octubre del 1998 i el seu confinament al Regne Unit durant un període de setze mesos va permetre ampliar el debat sobre una qüestió fonamental relacionada amb l'acompliment del dret internacional per part dels estats: la lluita contra la impunitat dels responsables de violacions de drets humans.

La impunitat no és altra cosa que el mecanisme pel qual es basteixen una sèrie de mesures que permeten escapar de l'acció de la justícia als responsables de violacions sistemàtiques de drets humans. Així doncs, la impunitat priva les víctimes del seu dret a la justícia i al reconeixement implícit del seu sofriment. Això ho saben molt bé a Xile i a Guatemala, que actualment viuen processos similars, a la recerca de la veritat i contra l'oblit que suposa la impunitat instaurada per lleis de punt final.

En el cas de Xile, el Decret 2.191, conegut com a *Ley de amnistía*, és la norma legislativa vigent que fa possible el sobreseïment automàtic de les causes relatives a violacions greus de drets humans esdevingudes durant la dictadura militar (1973-1990). En el cas de Guatemala, després de la firma dels tractats de pau del 1996, que van suposar la fi d'un conflicte de moltes dècades i de les recomanacions efectuades per la Comissió per a l'Aclariment Històric (CEH), gairebé cap responsable de violacions de drets humans ha estat jutjat. En ambdós països els defensors dels drets humans i les mateixes víctimes de violacions —que són possibles testimonis judicials— són amenaçats de mort i constantment fustigats.

De fet, la història dels tribunals per jutjar crims contra la humanitat (o lesa humanitat) és bastant recent, ja que no va ser fins a la constitució del tribunal militar de Nuremberg, l'any 1945, que s'establí aquest concepte. Des d'aleshores els crims contra la humanitat comprenen la pràctica sistemàtica o a gran escala de l'assassinat, la tortura, les desaparicions forçades, la detenció arbitrària, les persecucions per motius polítics, racials o religiosos, i les violacions o qualsevol mena d'abús sexual. Per la seva natura són crims imprescriptibles i estan més enllà de qualsevol legislació interna que impossibiliti la seva investigació, judici i sanció dels responsables davant d'un tribunal de justícia. En conseqüència, segons el dret internacional en matèria de crims contra la humanitat, existeix l'obligació dels estats a jutjar-ne els responsables.

Abans i després de Pinochet. En aquest sentit, el cas Pinochet és paradigmàtic, ja que recorda la responsabilitat dels estats en la defensa dels drets humans més enllà de les seves fronteres. Segons el dret internacional, els crims contra la humanitat són de caràcter universal i obliga els estats a perseguir-ne els responsables, extraditar-los al país d'origen o jutjar-los en el país de detenció, amb independència de si els fets s'han comès allí, i de si les víctimes i l'autor o autors nacionals són o no són d'aquell país. Arran de la internacionalització de la justícia que suposà el cas Pinochet, la premi Nobel de la Pau, Rigoberta Menchú Chum, va presentar davant de l'Audiència Nacional de Madrid el passat 27 de febrer una querella contra vuit militars guatemalencs —entre els

El cas Pinochet (esquerra) ha empès Rigoberta Menchú (dreta) a denunciar diversos militars de Guatemala. Tot i aquests episodis esperançadors encara estem lluny d'un Tribunal Penal Internacional, amb poder per fer justícia, consensuat per tots els estats del món.

quals hi havia tres expresidents— per delictes imprescriptibles, com genocidi, tortura i desaparicions forçades.

També en el cas de Xile, les violacions dels drets humans més elementals van ser una pràctica sistemàtica per eliminar opositors, i incloïa la tortura, les desaparicions extrajudicials i les desaparicions forçades. Donen fe d'aquesta realitat l'informe del Grup Ad Hoc de les Nacions Unides o les conclusions de la Corporació Nacional de Reparació i Reconciliació, que va establir com a més de 3.000 els casos documentats de violacions de drets humans. A Guatemala, la CEH va calcular en 200.000 les víctimes del conflicte i va denunciar com a sistemàtica la pràctica de desaparicions forçades de resultes de les operacions dels serveis d'intel·ligència, que tenien com objectiu eliminar qualsevol oposició i provocar el terror entre la població civil. La CEH també va concloure que es va cometre delictes de genocidi contra la població maia, car aquesta va ser víctima sistemàtica de la política d'estat que identificava el poble maia com enemic intern i susceptible de recolzar la insurgència contra l'exèrcit guatemalenc.

El rerefons de tota aquesta qüestió és el respecte efectiu de la Declaració Universal dels Drets Humans i l'adopció del dret internacional com a formulació bàsica de la Declaració. Però per progressar cap a una justícia universalitzada que incorpori aquests aspectes, diverses ONG i grups de defensa dels Drets Humans han manifestat que cal que hi hagi la col·laboració entre els estats i la creació de protocols que facin efectiu el dret internacional. En aquest sentit, els estats haurien de cedir sobirania per afavorir aquesta lluita contra la impunitat, sobretot a l'hora de crear nous organismes que vetllin per l'acompliment dels protocols.

El més semblant a aquesta justícia universalitzada és el Tribunal Penal Internacional, creat l'any 1998 per iniciativa de l'ONU. Aquest tribunal no té com a funció substituir els tribunals nacionals en la lluita contra la impunitat; més aviat centra la seva jurisdicció als estats que defugin la seva responsabilitat judicial per crims contra la humanitat. Una de les crítiques que més s'ha fet a aquest tribunal és que contradiu el seu propi estatut, ja que hauria d'estar al servei de tots els països i no limitar-se a funcionar

exclusivament com una eina dels estats més poderosos. A més, el Tribunal no té un reglament clar i consensuat que estableixi la seva independència i que l'autoritzi a investigar, jutjar i sancionar qualsevol denúncia fonamentada de crims contra la humanitat. Això, però, representa més cessió de poder dels estats més influents a favor dels que tenen menys pes en la comunitat internacional, i també tenir en compte el paper d'aquests estats poderosos en el recolzament de règims on hi ha o hi ha hagut violacions sistemàtiques dels drets humans.

Els processos a Xile i a Guatemala estan a l'avantguarda d'aquest procés, i per a moltes associacions de drets humans representen l'esperança. Fa poc més de dos anys la detenció de Pinochet i l'evolució posterior del seu cas, o més recentment, l'acceptació a tràmit per l'Audiència Nacional de la querrela presentada per Rigoberta Menchú simbolitzen un camí sense retorn, però llarg i feixuc, envers la igualtat de totes les parts enfront la justícia i contra la impunitat.

Jordi Solà